

## Түйін

Берілген мақалада болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің полимәдениеттік білімнің фундаменталдық базасы ретінде көркемсуреттік мәдениет қарастырылған. Көркемсуреттік мәдениеттің кілттік түсінігі талданған.

## Summary

In given article the art culture is considered as fundamental base of polycultural formation of the future teachers of the fine arts. Key concepts of art culture are analyzed.

## КОМПОЗИЦИЯЛЫҚ ҚАБЫЛДАУДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТУРАЛЫ

**Т.М.Қожағұлов -**

*п.ғ.к., профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ,  
живопись кафедрасының меңгерушісі*

Қабылдаудың психологиялық процесі әдіснамалық позиция және әртүрлі көзқарас тұрғысынан ғалымдар тарапынан тиянақты зерттеліп келеді. Ғалымдардың біразы қабылдау процесі мен визуалді ойлаудың бөлінбейтіндігін алға тартса, перцептивтік іс-қимылда творчестволық процесс байқалады (О. Арнхейм, В. Зинченко, Ю. Вергилес және басқалары). Басқа зерттеулерді вербальдық қоюдың әртүрлі деңгейдегі қарым-қатынасы айқындалып, белгілі болған тапсырманың соңғы мақсатына көру арқылы ізденуді бұру. (О.Тихомиров және басқалары). Қабылдаудың әртүрлі проблемаларын тек қана психологтар ғана емес, сонымен қатар суретші-педагогтар да зерттеп келеді, атап айтқанда қабылдау процесін жекелей алғанда, олар өзінің творчестволық тәжірибесіне сүйене отырып түсіндіреді. Осыдан айқындайтынымыз, композициялық қабылдауды екі деңгейде қарастыруға болатын сияқты:

1. Идеалды, қабылдаушыға қабылдау объектісін белгілі бір бейнелеу техникасында жүзеге асыру қажет етілмейді.

2. Материалдық, яғни суретшіге қабылданған затты белгілі бір графикалық материал мүмкіндіктерін пайдалана отырып өзіндік бейнелеу тәжірибесімен ұштастыру, қортындысында идеалды образ материалдық жинақталу болып қалыптасады да, ол басқалармен қабылдануы немесе бағалануы мүмкін.

Жас суретші мен шебер қабылдауының арасындағы қашықтық көзге бірден көрінуі түсінікті жағдай, өйткені шебердің қабылдау біліктілігінің тереңдігі мен деңгейі және бейнелеу материалдарымен шебер жұмыс істей алуы. Жас суретшілердің қабылдау процесін белсендіру үшін, бастапқы оқыту кезеңінде натюрморт, портрет, пейзаж және т.б. бейнелеуде қарапайым тапсырмалардан композициялық-образды тапсырмаларды шешуге дейінгі кезеңнің композициялық қабылдауды қалыптастырудың

динамикалық тиімді әдістемесін жасақтау қажет. Сурет пен живописке оқытудың дәстүрлі процесі қарапайым формадағы заттарды бейнелеуден басталады (куб, призма, пирамида, цилиндр, шар және т.б.) міне, осы заттардан, яғни барлық геометриялық белгілер көз алдымызда, пропорция мен рендік қатынастарының қабылдау шындығын бағалаудың негізгі параметрлері айқын да анық қаралады. Сурет салудың ең қиын объектісі – адам, схемалы түрде қабылдануы мүмкін, бірақ айқын байқалмайтын көлемді формалардың әртүрлі конфигурациялық кешені ретінде, анық қойылған қойылымда, біз одан білетін геометриялық заттардың дәл келетін аналогтарын табуға болады. Көптеген белгілі суретшілердің әдістемелік нұсқаулықтарында осындай бейнелеуге байланысты мәселе жан-жақты тұжырымдалған (А.Дюрер, А. Ашбе, Д. Кардовский және басқалары). Мысалы, Д. Кардовский өзінің педагогикалық тәжірибесінде қиын объектілер салуда форманы «обрубковка» принципімен дамытты, оның негізі мынаған саяды, яғни: бас–шар образды немесе жұмыртқа тәріздес фигура; иықтағы қол – цилиндр, мұрын – призма, төрт басты жазықтықпен шектелген. Бұлардың бәрі үлкен формалар. Мұндай үлкен формалар анықталғанда, олардың құрылымын тексеру керек, характерін, өлшемін, құрылысын және содан соң негізгі деп тапқан басты дүниелерді кіргізу қажет. Мысалы, мұрын характері бітпейтін санда, ал негізгі форма біреу. Мұрынды салу барысында призманы салмауымыз керек, мұрынды тұрғызу үлкен форма ретінде призманы басшылыққа алуымыз шарт. Белгілі суретші және педагог А.Ашбе бәрінен бұрын, қарапайым формадағы заттарды жан-жақты оқу, осыдан кейін адамды салуға көшу қажет деп тапты.

Ол мынандай тұрғыдан келді, оқыту процесінде суретші бейнеленуші форманы алдын-ала жан-жақты оқып үйренуі және оның құрылымын түсінуі, оның құрылысын талдауда, форма қандай да қиын болғанымен, оның үстінен жеке бөліктердің байланыстылығын қарапайым формадағы заттарды көруге болатындығын байқамауы мүмкін емес, мысалы, шар, куб, цилиндрді алайық, егер суретші шар мен цилиндрді бейнелеудің принципімен таныс болса, онда ол қандай зат болса да салудың барлық мүмкіндіктерін қамтиды. Ерекше тоқталатын жағдай, бұл суретшілердің әдістемелік ұсыныстары қиын көлемді формаларды қабылдау процесін біршама жеңілдетеді, суретші қиын объектідегі қатар белгілерді айқындайды, белгілі геометриялық құрылымға кіріккен формалардың қатынасы, қарапайым заттарды бейнелеу принципін жаңа жағдайда пайдалану мүмкіндігі туады. Белгілі болғандай, барлық композиция құру процесінің барлық этапында заттарды эстетикалық бағалау кездесіп отырады, алғашқысында «ұнайды» немесе «ұнамайды» принципі арқылы туындайды. Композицияның параметрлерін анықтау барысында бейнеленушіні эстетикалық бағалау, белгілі бір қалыптасу және суреттің айқындылығын табу, студенттің практикалық іс-әрекетінде айқын көрініс табады. Ойдың болуы бейнеленушідегі эстетиканың алғашқы негізгі факторы болып, композициядағы белгілі бір форма мен мазмұнын бағалау дәрежесіндегі сәйкестігінің мәнді критеріі болып табылады. Эстетикалық

сананың ойда болуы былай беріледі, яғни, болашақ композиция туралы жалпы түсінігін қалыптастыру, ой бейнеленуші заттың эмоционалды бағалауын қамтиды және көркемдік материал мен техникасында оны қолданудың жалпылама түсінігін ұсынады.

Сөзсіз, ойды тиянақты материалда практикалық іске асыру процесінде алғашқы образды тұрақты толықтыру болып отырады, қорытындысында оны іске асыруда композициялық және пластикалық салу біршама өзгереді. Эстетикалық фонның қабылдауда болуы суретшілерді әрқашанда бейнелеу тапсырмаларын шешуде формалды шешумен шектелмеуін міндеттейді, ал оны іске асыруда айқындаушы құралды мақсатты түрде іздену талап етіледі.

Әрине, ой тереңдігінің көрінуі бәрінен бұрын, қорытындысында мақсатты бақылау және қабылданған заттарды суретшінің ой – елегінен өткізуі, өмірлік көріністі, жеке фактілерді талдау мен жалпыламалау қажет етіледі.

Сондықтан сурет және живопись сабақтарында неғұрлым сәйкес тапсырмаларды, қолдан келетін композициялық тақырыптарды шешуге кеңес беру. Анықталғанындай тақырыпты бейнелеуге әрекет ету салушының іс-әрекетінің екі түрін анықтайды:

1) бәрінен бұрын, іс-әрекет жағдайды біріктіруге және ойды шешу мен қалыптастыруға бағытталған заттың сүйеніш нүктесі анықталады, оның көмегімен іс-әрекеттің тиянақты қайта біріктіру іске асырылады, ал бейнелеу іс-әрекеті ойдың мазмұны және сәйкестігімен қарастырылады. Сондықтан ой белгілі бір тапсырманы ең ақырына дейін шешуде негізгі реттеуіш деп санауға болады;

2) суретте ойды іске асыруда, яғни іс-қимылды бекітуде және бөлуде, ойды іске асырудың реттеуіш функциясын эмоционалды белсенділік орындайды. Алғашқы ойдың кез-келгеннің өзгеруі эмоционалды өзгеріс туғызады.

Ойды қалыптастыру процесін талдау, ол эмоционалды реакциямен байланысты, яғни басқа мағыналы біріктірулерді бөліп көрсетеді және назар аудартады, осы арқылы, оларды белгілі бір уақытта негізі етеді. Осыған байланысты ойды қалыптастыруды қанағаттанарлық ететін амалдарын іздеу іс-әрекетін жасау.

Композициялық іс-әрекет ойдан бөлек және басқа факторлармен де басқарылады, мысалы, арнайы біліктілік және сурет салу дағдысымен, яғни ой мен бейнелеушінің аяқты мақсаты арасындағы ойдың аралық мақсат ретінде әрекетке түседі.

Аралық мақсатқа жету, бәрінен бұрын іздену әрекеті, айқын композициялық құрылымға ойды іске асыру қайта біріктіру іс-әрекетіне бағытталған, сондықтан, композициялық қабылдауда ойды қалыптастыру контексті ретінде қарау қажет.

## Резюме

Данная статья рассматривает основные законы композиции, способствующие развитию творческих способностей у студентов. Автор выделяет ряд педагогических условий, которые формируют эти способности с помощью законов композиции.

## Summary

Given article considers the organic laws of a composition promoting development of creative abilities at students. The author allocates a number of the pedagogical conditions promoting formation of these abilities through studying of laws of a composition.

## **АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИИ ПО ЧЕРЧЕНИЮ**

**Г.В.Лапп -**

*к.п.н., доцент кафедры «МПСД ИЗО, музыки и хореографии»  
КазНПУ имени Абая*

XXI век – век ежеминутного обновления информации в мире – ставит перед человечеством непростые задачи восприятия, упорядочивания, интерпретации и применение информации. С изменением в технологическом облике цивилизации современному человеку на протяжении своей жизни необходимо будет быстро ориентироваться в стремительно растущем потоке информации, осмыслить ее, находить нужное и применять на практике. А это требует развития определенных навыков: умения самостоятельно, творчески мыслить и производить новую для себя информацию, вид деятельности на основе имеющихся на данный момент. Образование, рассчитанное на перспективу, должно удовлетворить этими потребностями личность.

На современном этапе развития высшего образования происходит переосмысление роли ценности приобретаемых студентами знаний, поскольку современному обществу необходим творческий специалист, способный самостоятельно ориентироваться в стремительном потоке научно-технической информации, умеющий критически мыслить, вырабатывать и защищать свою точку зрения.

В связи с этим становится актуальной проблема развития у студентов творческого мышления, для чего необходимо обратить внимание на формирование способностей к самостоятельным действиям, к творчеству.

В стандартных образовательных программах никогда не уделялось заслуженного внимания творчеству. Более трех десятилетий назад Ловенфельд (Lovenfeld, 1962) назвал творчество (креативность) «падчерицей образования», и такое положение дел сохранилось до наших дней. В традиционных школьных программах почти не отводится места для